

Glava II

DEJSTVA BRIGADE U PROLECE 1944.

U proleće 1944. godine Narodnooslobodilačka vojska je razvijala živu borbenu aktivnost u svim krajevima Jugoslavije. Već su bili stvoreni uslovi za prenošenje težišta operacija NOVJ u istočne krajeve zemlje, pre svega u Srbiju, pa su naše snage na području istočne Bosne i Crne Gore u tom pravcu dobile odgovarajuće zadatke. Po naređenju Vrhovnog štaba 2. i 5. divizija, početkom marta 1944, dobile su zadatak da prodru u Toplicu i Jablanicu i sa tamošnjim jedinicama da stvore oslonac za ofanzivu novih snaga NOVJ iz istočne Bosne i Crne Gore u Srbiju. U takvoj situaciji, odlukom Vrhovnog štaba, formirana je 3. marta u Bijeloj na Majevici i 36. vojvođanska udarna divizija. U njen sastav su ušle 3. i 5. brigada 16. vojvođanske udarne divizije i 6. brigada koja se nalazila u Sremu.¹

Već početkom marta 1944. godine štab 3. korpusa je u duhu dobivene direktive Vrhovnog štaba preduzeo mere da svoje jedinice, a u operativnom pogledu i jedinice 16. i 36. divizije, pripremi za prodor u Srbiju i da što više razvije njihovu aktivnost na područjima gde su se one nalazile, pa su u tom cilju 16, 36. i 38. divizija orijentisane prema Majevici, Semberiji, Posavini i Trebavi.²

¹ Žarko Atanacković, Srem u narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji, Beograd 1968, str. 461.

² Isto, str. 462.

U isto vreme su i naše jedinice u Sremu — 6. brigada,³ 1. i 2. sremski odred, Posavsko-tamnavski⁴ i deo Majevičkog NOP odreda i Diverzantski bataljon Glavnog štaba Vojvodine (ukupno oko 4.000 boraca) — prešle u odlučne napade na neprijateljske posade, kolone i transporte i za sebe vezale do 25.000 neprijateljskih vojnika: delove 173. nemačke rezervne divizije, 13. SS »Handžar-divizije«, 20. protivavionske i 262. nemačke divizije, 606. nemačkog puka za osiguranje železničkih komunikacija, 1, 2. i 3. nemačkog policijskog puka »Hrvatske«, 1. nemačkog samostalnog policijskog bataljona, 10, 11, 12. i 13. železničkog stražarnog bataljona, domobranske 7. posadne brigade, domobranskog 1. i 2. regrutnog i dopunskog puka, domobranske 3. lovačke brigade, 6. ustaškog bataljona i drugih manjih jedinica. Najžešće borbe su vođene na području jugozapadnog Srema (Bosutske šume) i u luku reke Save u donjem Sremu.⁵

1. BORBE BRIGADE U BOSUTSKIM ŠUMAMA U PERIODU I NEPOSREDNO POSLE OFANZIVE 13. SS »HANDZAR — DIVIZIJE«

Polovinom februara 1944. godine stigla je iz Šlezije u Srem 13. SS »Handžar-divizija«. Ona je formirana još u maju 1943. godine. Imala je u svom sastavu 27. i 28. lovački puk, 13. artiljerijski puk i nekoliko samostalnih bataljona i četa. Komandni kadar divizije sačinjavali su Nemci, a vojničku masu dobrovoljci iz redova Muslimana, Siptara, Albanaca i nešto ustaša Hrvata. Brojno stanje iznosilo je 19.000 ljudi. Komandant je bio general Saubercvajt.⁶

Odmah po dolasku u Srem, 13. SS divizija se razmestila duž komunikacije Vinkovci — Ruma i tako zauzela početni raspored za predstojeću ofanzivu na područje Bosutskih šuma i na naše jedinice u istočnoj Bosni. Pla-

³ Sem 1. bataljona, koji je 10/11. marta prešao Savu i ušao u sastav 36. divizije, 6. brigada je ostala u Sremu sve do 9. oktobra 1944. kada i ona ulazi u sastav svoje divizije.

⁴ Pomenuta knjiga Žarka Atanackovića, str. 475.

⁵ Isto.

⁶ Arhiv VII, kut. 9, br. reg. 1/4—36/4.

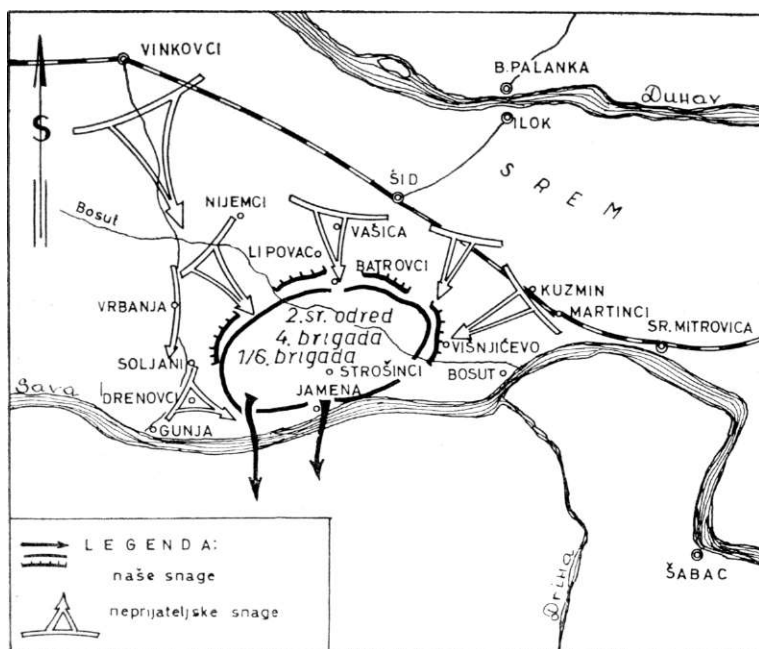
nom neprijatelja bilo je predviđeno da se sa nemačkim i ustaškim mornaričkim delovima između Brčkog i Sremske Rače najpre blokira reka Sava, da bi se, zatim, sa jedinicama 13. SS divizije, nemačkim i ustaško-domobranskim posadama Mitrovice i Vinkovaca okružila prostorija Sremska Rača, Morović, Lipovac i Jamena sa ciljem da se na njoj unište partizanske snage.

U to vreme, neposredno pred početak neprijateljske ofanzive u Bosutskim šumama se nalazio: Glavni štab Vojvodine, 4. brigada, 1. bataljon 6. brigade i 2. sremski odred. Upravo, 1. bataljon 6. brigade sa komandantom brigade sprovodio je iz sela Divoša u Fruškoj gori transport ilegala — nenaoružanih boraca i komoru za istočnu Bosnu i tek što je stigao u selo Višnjićevo našao se u neprijateljskom obruču.

Glavni štab Vojvodine — obavešten o ovim priprema i grupisanju 13. SS »Handžar-divizije« i o dolasku novih nemačkih snaga u Srem koje su imale da se prebace u Mađarsku i da je okupiraju — orijentisao je svoje jedinice da zadržavaju delove 13. SS divizije i istovremeno preduzeo mere za njihov prelaz preko reke Save u istočnu Bosnu. To je učinjeno 10/11. marta kod Sremske Rače i Jamene. Sa našim jedinicama prešla je i velika masa naroda iz bosutskih sela da bi izbegla teror i represalije neprijatelja.

Desetog marta sa linije Vinkovci — Sremska Mitrovica otpočeo je pokret 13. SS divizije i drugih neprijateljskih snaga ka Bosutskim šumama. 28. lovački puk (bez 1. bataljona) sa još nekim delovima divizije nastupao je pravcem Vinkovci — Brčko. 27. lovački puk sa 1. bataljonom 28. puka (Siptarski bataljon), 2. i 3. divizionom 13. artiljerijskog puka, 13. pionirskim bataljonom i posadama Vinkovaca i Sremske Mitrovice pravcima: Račinovci — Strošinci — Jamena; Vrbanja — Soljani — Jamena; Tovarnik — Ilinci — Lipovac; Šid — Morović i Kuzmin — Bosut — Sremska Rača. Njegove snage su nastupale uglavnom bez borbe, jer su se naše jedinice, sem nekoliko okršaja, povlačile ka Savi i prebacivale u istočnu Bosnu. Neprijatelj je striktno izvršavao naređenje svog koman-

⁷ Arhiv VII, kut. 1993, br. reg. 1/4 i 1/5; kut. 1991, br. reg. 1/1.

Ofanziva 13. SS »Handžar« — divizije, mart 1944 godine

danta divizije generala Saubercvajga: »... da severno od Save nema zarobljenika ...« i »... da sve treba poklati što ne nosi fes ...«, pa je izveo masovne zločine u narodu i pretvorio čitava sela u pusta zgarišta i ruševine. Naročito su ovom akcijom stradala mesta: Kuzmin, Morović, Višnjicevo, Batrovci, Bačinci, Bosut, Jamena i Sremska Rača. Samo u Rači ubijeno je 370, Bosutu 212, Moroviću oko 100, Jameni 50 muškaraca, žena i dece.⁸

Posle snažne artiljerijske pripreme 13. SS divizija je noću 13/14. marta počela sa forsiranjem Save kod Sremske Rače i Brezovog Polja. Jedan deo njenih snaga prebacio se u istočnu Bosnu kod sela Gunje i odmah nastavio ofanzivu od Brčkog prema Čeliću protiv 3. korpusa, 16. i

⁸ Nemačka dokumenta u Arhivu VII, kut. 9. br. reg. 27/4 — 29/4.

36. vojvođanske divizije. 1. bataljon 6. brigade ulazi u organski sastav 5. brigade. 2. sremski odred se posle kraćeg vremena ponovo vratio u Srem — na teren Bosutskih šuma.⁹

U međuvremenu je na taj teren, u rejonu Morovića, stigao i štab 6. brigade sa svojim jednim bataljonom i prištapskim jedinicama. Odmah je preduzeo mere sa štabom 2. sremskog odreda da se pomogne oslobodilačkim organizacijama u sređivanju prilika na terenu, kako u smeštaju i lečenju ranjenika, tako i u sahranjivanju pobijenih žrtava fašističkog terora. Takođe su štabovi brigade i odreda morali preduzeti brojne mere bezbednosti i svojih jedinica i nezaštićenog i obeskućenog naroda, što se uskoro pokazalo izvanredno značajnim. Jer, teški gubici i zastoj ofanzive protiv 3. korpusa, 16. i 36. divizije u istočnoj Bosni i pojava partizana na području Bosutskih šuma, koje su skoro bile »pročišćene«, a predstavljale su pozadinu 13. SS divizije — naterali su neprijatelja da preduzme novi napad na 6. brigadu i 2. sremski odred na tom terenu.¹⁰

Neprijatelj je već polovinom aprila, da bi odbacio partizanske snage iz Bosutskih šuma, preduzeo napad na Morović, koji je u neku ruku predstavljao ključ za dalje prodore na ovo područje. U toku noći 12/13. aprila prebačena su iz Sida u Adaševce kompozicijom oklopnog voza tri tenka. U zoru, 14. aprila, tenkovi su krenuli prema Moroviću i izbili pred sam most na reci Bosut. Prvi tenk se zaustavio kod katoličke crkve, drugi kod »Talandarinog dućana«, a treći se postavio tako da bočnom vatrom može tući oba mosta: na Bosutu i Studvi. Njihovu pojavu i uragansku vatru, podržavanu artiljerijom sa oklopnog voza, borci brigade su pažljivo pratili sa svojih položaja. Nišandžije protivtenkovskih pušaka i borci sa svežnjevima bombi držali su tenkove na nišanu i sa uzbuđenjem čekali pogodan trenutak.. Prilika se ubrzo ukazala, kada tenk kod »Talandarinog dućana« pokaže svoje gusenice. Meci iz »Tvrđavine« protivtenkovke utonuše u utrobu tenka. Odmah je preneti vatra i na drugi tenk. Koristeći dimnu zavesu treći tenk je zakačio oštećene tenkove i odvukao

⁹ Arhiv VII, kut. 951, br. reg. 59/3; kut. 1240, br. reg. 7/2; kut. 1992, br. reg. 1/3 i 1/5.

¹⁰ Pomenuta knjiga Žarka Atanackovića, str. 464—470.

ih do Adaševaca, odakle su kasnije prebačeni u Šid. Brigada je od vatre neprijateljske artiljerije imala dva ranjena borca.¹¹

Sutradan, 15. aprila, štab brigade uputio je 1. četu bataljona u pravcu Bošnjaci — Vrbanja sa zadatkom izviđanja terena i prikupljanja podataka o neprijatelju, koji je odmah posle okršaja u Moroviću počeo pripreme za novu ofanzivu, pa je užurbano prikupljao snage u Bosutu, Sremskoj Rači, Višnjićevu, Vašici, Ilincima, Batrovcima, Vrbanji, Bošnjacima i drugim mestima. 16. i 17. aprila neprijatelj je artiljerijom sa bosanske strane tukao sela: Sremsku Raču, Bosut i Višnjićevo. Jedna njegova kolona, jačine oko 200 policajaca, nastupajući iz Kuzmina, napala je 17. aprila 1. četu 1. bataljona 2. sremskog odreda, koja se nalazila u Bosutu. Posle šestočasovne borbe četa je bila primorana da se povuče i neprijatelj je ušao u selo, spalio više kuća i produžio za Sremsku Raču, gde je učinio ista nedela.¹²

Osamnaestog aprila krenula su iz Sida prema Moroviću dva neprijateljska tenka. Diverzanti bataljona 6. brigade još prethodnog dana postavili su protivtenkovske mine ispred mosta na reci Bosut. Jedna grupa boraca, radi kontrole minskog polja i prilaza mostu, nalazila se u zasedi. Oni su budno pratili usporeno kretanje tenkova, koje je iskustvo od 14. aprila nateralo na veću opreznost. Pa ipak iznenađenje je bilo ostvareno. Umesto vatre iz protivtenkovskih pušaka, koja se očekivala, prvi tenk je naišao na minu i odleteo u vazduh. Drugi tenk se velikom brzinom uputio prema Sidu i tek se posle 30 minuta vratio da bi oštećeni tenk odvuкао do železničke stanice u s. Adaševci. Na mestu eksplozije ostala je gusenica, jedan točak i osovina od oštećenog tenka. Te delove tenka su naši borci pokupili i bacili u Bosut. Oko 18 časova iznenada je do železničke stanice Adaševci došao oklopni voz i otvorio artiljerijsku vatru po ulicama gde su naše jedinice bile u stroju za večeru. Komandiri četa komandovali su: »U zaklon«, a štab brigade je naredio da se maskiraju svet-

¹¹ Zbornik, t. 1, knj. 8, str. 162, 165.

¹² Zbornik, t. 1, knj. 8, str. 162; Arhiv VII, kut. 212, br. reg. 7/4 — 12/4; kut. 1992, br. reg. 1/5.

la i da borci po manjim grupama prime večeru. Pa ipak od neprijateljske artiljerijske vatre ranjena su dva druga i jedna drugarica. Jedan od ranjenih drugova ubrzo je umro.¹³

Posle nekoliko napada neprijateljskih tenkova na naše jedinice u Moroviću, artiljerijskog bombardovanja sela i naše uspešne odbrane u toku 19. aprila neprijatelj je najzad uspeo da uđe u Morović. 1. bataljon 6. brigade povukao se u rejon »Starog navoza« na reci Studva. Već u toku 21. aprila neprijatelj je preduzeo nastupanje kroz Bosut-ske šume. Tri njegove kolone: iz Morovića, Batrovaca i Lipovca uputile su se i prema »Starom navozu« na Studvi.

Stab brigade daje zadatak štabu 1. bataljona da rasporedi jedinice na položaje prema Moroviću, Vrbanji i Batrovcima, odakle će čete najuspešnije odoleti napadu jačih neprijateljskih snaga. 1. četa ojačana jednim vodom 3. čete upućena je na pravac Vrbanje i Soljana, 2. četa dobila je zadatak da zatvori pravac prema Batrovcima i Lipovcu, a 3. četa se sa jednim vodom postavila na kanalu koji se uliva u Studvu, dok je njen 3. vod štitio logor od oko 140 ranjenika i političkih radnika i izbeglica iz istočne Bosne. Sva plovna sredstva (dereglijе, čamci i splavovi) u neposrednoj blizini bila su maskirana i pripremljena za manevar i prebacivanje jedinica u slučaju da nadmoćnije neprijateljske snage probiju naše položaje.

Neprijateljska kolona jačine 200—250 vojnika, koja se kretala od Lipovca i Batrovaca, uspela je da izbije do »Starog navoza« na reci Studvi gde je trebalo da se spoji sa kolonom koja se kretala od Morovića. Međutim, na »Starom navozu« je vod 3. čete prihvatio borbu sa znatno nadmoćnijim neprijateljskim snagama. Ta borba je trajala oko pola sata, pa je neprijatelj bio odbačen ne uspevši tog dana da se spoji sa onim snagama koje su dolazile iz Morovića. Neprijatelj je pretrpeo gubitke od 4 mrtva i 6 ranjenih vojnika. Na našoj strani poginuo je stari borac Dušan Marić Suca, rodом iz Gardinovaca.¹⁴

¹³ Žarko Atanacković, Vojvodina u borbi 1941—1945, str. 205; Srem u narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji, str. 477.

¹⁴ Zbornik, t. 1, knj. 8, dok. 72, str. 175.

Raspored naših snaga od 21. aprila bio je pravilan, a mesto logorovanja »Stari navoz« na Studvi, iako otkriveno borbama u toku dana, ipak je bilo najpovoljnije i najsigurnije da u njemu bataljon ostane i 22. aprila. Upućene su straže na ivice šume i jača izviđačka odeljenja prema neprijateljskim garnizonima. Međutim, neprijatelj je tog dana samo slabijim snagama prokrstario od Morovića do Bosuta.

Dvadeset i trećeg aprila neprijatelj je koncentrisao oko 800—1.000 vojnika u Moroviću i dovukao oklopni voz sa 6 haubica u blizinu sela. Tada je krenuo istim pravcem kojim je prošao prethodnog dana. Izviđačka odeljenja 1. bataljona postavljena na ivici šume primetila su oko 9 časova jednu neprijateljsku kolonu koja se kretala od Morovića u pravcu logora brigade u rejonu »Starog navoza« na Studvi. Štab bataljona i komande četa imah su već ranije ugovoreni znak šta treba da preduzmu. Dve čete zauzele su položaj i iz neposredne blizine otvorile vatru. Iznenađena snažnim rafalima naših četa neprijateljska prethodnica počela je da se predaje. 3. četa izvršila je juriš i zaplenila jedan teški mitraljez, jednu tromblon pušku sa 9 tromblona i jednu pušku sa 250 metaka. Međutim, kako je neprijatelju pristizala glavnina tako se on sređivao i nastavio borbu u kojoj je povratio izgubljeno naoružanje i nastavio napad. Po snažnoj vatri kojom je neprijatelj zasipao naše čete štab bataljona je ocenio da je stupila u borbu i glavnina neprijateljskih snaga, pa je naredio manevar četa koje su koristile povoljan položaj šume i kanala oko Studve da bi nanele neprijatelju odlučujući udarac. Za sve vreme neprijatelj je tukao artiljerijom obale Studve, gde se nalazila naša komora, ranjenici, izbeglice i terenski radnici iz Semberije. Nekoliko artiljerijskih zrna pogodilo je logor. Po preciznosti gađanja naših položaja moglo se zaključiti da je neprijateljski artiljerijski osmatrač upravljao vatrom iz streljačkog stroja, odakle je osmatrao pogotke i davao tačnu popravku za svako ispaljeno zrno. U borbi, koja je trajala oko 2—3 časa, neprijateljski napad je odbijen. Snage koje su učestvovale u napadu bile su prisiljene da se povuku u pravcu Morovića. Bilans neprijateljskih gubitaka, prema našim podacima, bio je 11 mrtvih i 30 ranjenih. Naši gubici su

iznosili 5 ranjenih, od toga 2 teže. U logoru izbeglica je poginuo komesar bataljona Majevičkog odreda i dva borca, a ranjen telefonista komande mesta iz Šida.¹⁵

Još pre napada neprijateljskih snaga na Bosutske šume jedna četa brigade krenula je na teren Fruške gore sa zadatkom da tamo ometa neprijateljske snage koje su se kretale drumom Šid — Ilok i Erdevik — Ilok. Četa je dva puta postavljala zasedu u rejonu Ljube i Sota, ali neprijatelj nije naišao. Pošto je uspostavljena veza sa okolnim selima na zahtev Mesnog narodnooslobodilačkog odbora iz Neština komandir naše čete u dogovoru sa komandom čete 2. sremskog odreda, koja se nalazila na istom terenu, doneo je odluku da napadne neprijateljsku grupu od oko 100 ustaša koji su upali u selo radi pljačke. Iznenaden vatrom naših jedinica neprijatelj je u prvi mah trpeo gubitke, ali se brzo sredio i preuzeo inicijativu, odbacivši naše snage. Jedan od razloga za taj neuspeh jeste što između brigadne i odredske čete nije bilo dovoljno sadejstva. Prema našim podacima neprijatelj je pretrpeo gubitke od 10 mrtvih. Naša četa je imala 2 mrtva i 1 ranjenog, a jedna drugarica je bila zarobljena.¹⁶

Za vreme najvećeg pritiska neprijatelja na našu slobodnu teritoriju štab brigade je svake noći upućivao diverzante radi rušenja pruge Beograd — Zagreb, između železničkih stanica sela Kuzmina i Ilača, tako da je neprijatelj nije 15 dana mogao kontrolisati. I na pruzi Vinkovci — Brčko na reci Brežica bio je porušen most zbog čega je saobraćaj bio u prekidu 10 dana.

Borbe brigade u martu i aprilu u Bosutskim šumama spadaju u specifične borbe novoformirane partizanske brigade na močvarnom terenu sa znatno nadmoćnijim neprijateljskim snagama, koje su u izvesnim prilikama bile i do dvadeset puta brojno i tehnički jače. Štab brigade nije svaki put imao dovoljno elemenata za procenu situacije. Najveći deo podataka prikupljen je putem izviđačkih patrola. Nedovoljno poznavanje snaga i namera neprijatelja nametalo je štabu brigade da koristi vrlo elastičan sistem

¹⁵ Arhiv VII, GS NOV i PO Vojvodine, kut. 212, br. reg. 1—1/4; kut. 1245, br. reg. 1—1/4.

¹⁶ Isti izvor, kut. 1245, br. reg. 1—1/4.

komandovanja, da se oslanja na inicijativu štaba bataljona i komandi četa. Ovakav sistem komandovanja, uz neprekidno angažovanje štaba brigade, omogućio je uspeh u svakoj fazi ove iscrpljujuće ofanzive, koja je bila prva teška ofanziva za našu brigadu.

Uspeši u ovim borbama brigade i odreda imali su veliki politički i mobilizatorski značaj u narodu, naročito kod onog dela stanovništva koje je bilo pasivno i stajalo po strani. Neprijatelj je bio tučen sopstvenom lažnom propagandom, jer je tvrdio da je ovom ofanzivom uništio partizane, dok su rezultati bili obrnuti, u što se narod brzo uverio. Posle ofanzive brigada je prilikom novih boraca znatno ojačala. U ovim borbama steklo se dragoceno iskustvo, a najvažnije je to što su se borci i starešine uverili da se uz pojačane mere budnosti i pravilan rad štabova i komandi može pobediti višestruko nadmoćniji neprijatelj. Neprijateljski gubici za 30 dana borbi iznosili su 47 mrtvih i 36 ranjenih. Sem toga, uništena su dva i oštećen jedan tenk. Naši gubici iznosili su: 4 mrtva, 10 ranjenih i 1 zarobljen.

Te pobeđe brigade bile su svečano proslavljene sa narodom već 30. aprila kada je brigada stigla u rejon Batrovci i Ilinci, gde su održani veliki mitinzi povodom 1. maja. Mitinzi su imali bogate kulturne programe. Na njima su govorili komesar i zamenik politkomesara brigade.

2. REORGANIZACIJA BRIGADE I NJENE AKCIJE U MAJU I JUNU 1944.

Odmah posle proslave 1. maja u rejonu sela Batrovci i Ilinci brigada je krenula za Frušku goru, gde su pripreme za njenu reorganizaciju već bile u toku. Upravo, naredbom Glavnog štaba NOV i PO za Vojvodinu njen bataljon koji je otišao u istočnu Bosnu ušao je u sastav 5. vojvođanske brigade, a 6. brigada se popunjava 1. fruškogorskim bataljonom 1. sremskog odreda, da bi malo kasnije primila i 2. bataljon tog odreda koji je dejstvovao u donjem Sremu.

Pošto je prešla prugu Beograd — Zagreb u rejonu Gornjeg Tovarnika i stigla na Rohalj-baze, severno od Starog Divoša, uputila se Vencom ka Suljamačkoj glavici. Tu je u njen sastav ušao 1. fruškogorski bataljon 1. sremskog odreda, postavši 2. bataljon brigade. Dotadašnji 2. bataljon brigade postao je 1. bataljon. Na mesto komandanta Žarka Samardžića, koji je sa bataljonom otišao u istočnu Bosnu, novi komandant brigade postao je Petar Matić Dule. Brigadi je, tom prilikom, dodeljena i jedna količina oružja dobivena od saveznika: teški i laki minobacači, ručni bacači »džon-bul«, protivtenkovske puške i dr.¹⁷

U isto vreme ovaj kraći boravak brigade na ovom području bio je iskorišćen za konsolidovanje i organizaciono učvršćivanje jedinica, za izvođenje vojne i političke nastave i za održavanje partijskih i skojevskih sastanaka. Kulturno-prosvetni odbori, uz pomoć političkih komesara, razvili su svestranu delatnost unutar jedinica i pokrenut je rad sa nepismenima, aktivirane diletantske grupe i horovi, prišlo se izdavanju četnih i bataljonskih listova, pripremljene i održane priredbe za narod, posvećene 1. maju, u Maloj Remeti, Bešenovu, Suljmu i na Širokom dolu.

U tom periodu izvođene su i borbene akcije na komunikacijama Beograd — Zagreb i Vrdnik — Ruma. Broj akcija se iz dana u dan povećavao, pa su sremske jedinice — 6. brigada, 1. i 2. sremski odred i Diverzantski bataljon Glavnog štaba Vojvodine — za period od 9. marta do 10. juna, nanele neprijatelju gubitke od oko 400 mrtvih, oko 200 ranjenih i oko 50 zarobljenih vojnika. Osim toga, one su bacile u vazduh 34 neprijateljska voza sa trupama i materijalom, pri čemu su oštećene 34 lokomotive, oko 150 vagona, 3 tenka i 4 broda, a porušeno 10 mostova i 35 km pruge.¹⁸

¹⁷ Arhiv VII, kut. 212, br. reg. 10/3, 31/2, 33/3, 35/5; kut. 1992, br. reg. 1/1, 1/7.

¹⁸ Pomenuta knjiga Žarka Atanackovića, Srem u narodno-oslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji, str. 476; Arhiv VII, kut. 136, br. reg. 1/4, 1/11; kut. 117, broj reg. 8/5; Zbornik, t. 1, knj. 8, str. 330—358.

Neprijateljska ofanziva »Majkafer und mira«, maj 1944. godine

Po dobijenim obaveštenjima o grupisanju neprijatelja štab 2. bataljona 1. sremskog odreda, kod koga se nalazio i komandant odreda, doneo je odluku da se deo snaga ostavi u podzemnim bazama u selima Tovarnik, Progar i Obrež, a ostale snage da se raspodele u Kupinskim livadama i Vitojevačkim gredama. Plan štaba bataljona je sproveden u toku noći 6/7. maja. Već 7. maja neprijatelj je počeo ofanzivu paleći kuće u Obreži i Kupinovu. U toku dana do 20 časova neprijatelj je izbio na liniju: zapadno od Kupinova drum Kupinovo — Obrež, jugozapadna ivica šume Lošinci, selo Grabovci i reka Sava. Izbijanjem neprijatelja na pomenutu liniju obruč je bio potpuno zatvoren. 8. i 9. maja neprijatelj je jakim snagama krstario terenom. Pročišćavanje je nastavljeno i sledećih dana uz manje sukobe sa partizanima. Ali se obruč oko naših snaga sve više ste-

zao. Oko 20 časova 11. maja neprijateljske snage su okružile Obedsku baru i Kupinski kut. Nekoliko dana krstarile su čamcima po žbunju, ševarima i močvarnim terenima Obedske bare da bi likvidirale naše snage.

Narod i borci su bili u teškoj situaciji zbog močvarnog terena i nestanka hrane. Za ishranu su upotrebljeni i bataljonski konji. Pošto je situacija postajala sve kritičnija štab bataljona donosi odluku da deo snaga čamcima prebaci nizvodno rekom Savom do Kupinova, sa zadatkom da se poveže sa jedinicama ostavljenim van obruča i da kod sela Obreža udare neprijatelja s leđa radi probijanja iz okruženja. Jedinice u okruženju bile su raspoređene na položajima prema Obrežu i očekivale su znak za početak zajedničke akcije sa snagama koje će napadati s leđa. Snage u obruču dobile su zadatak da izvrše proboj u pravcu sela Obrež i da štite narod. Plan proboja potpuno je uspeo. Dejstva jedinica van obruča omogućila su razbijanje blokade i spasavanje većine naroda. U ovoj blokadi stradao je jedan broj nenaoružanih boraca radnika iz fabrike »Ikarus«, koji su tih dana došli u partizane.²⁰

Kada se 2. bataljon 1. sremskog odreda našao blokiran u luku reke Save, štab brigade je u proceni situacije došao do zaključka da direktan napad brigade na tako brojne i tehnički dobro opremljene snage neprijatelja radi izvlačenja bataljona ne dolazi u obzir. Na osnovu toga doneo je odluku da kombinovanim akcijama na širokom frontu izvrši pritisak na neprijatelja i natera ga da obustavi ofanzivu protiv 2. bataljona. Jedna četa 2. bataljona brigade dobila je zadatak da noću 5/6. maja likvidira bunker u Vrdniku. Jedinica je došla na vreme i zauzela početni raspored za napad. U međuvremenu naletela je veća formacija savezničkih aviona, zbog čega je neprijatelj dao uzburu celom garnizonu. Na osnovu novonastale situacije komandir čete doneo je odluku da odustane od napada. Noću između 9/10. maja postavljena je zaseda na pruzi Beograd — Zagreb između železničke stanice Sremska Mitrovica — Voganj. Neprijateljska patrola nije naišla, pa je pred svanuće zaseda povučena. U noći 11/12. maja jedan vod 2. bataljona izvršio je napad na sanatorium na

²⁰ Isto, str. 479, 480.

Štab 2. bataljona 1. sremskog odreda (kasnije štab 3. bataljona 6. vojvodanske brigade) neposredno pred ofanzivu. Na konjima s leva u desno: Svetozar Nikolić Braca, politički komesar; Vlada Obradović Kameni, komandant; Živko Gagić Srbijanac, zamenik komandanta i Nikola Kmezić, zamenik političkog komesara bataljona

Iriškom vencu i tom prilikom zaplenio je 4 debele svinje i tri konja sa opremom. Iste noći jedna četa 1. bataljona izvela je ekonomsku akciju u selu Vrdnik. Zaplenjeno je 14 konja sa zapregom i druge opreme. Grupe boraca koje su bile na obezbeđenju bacile su propagandni materijal po ulicama i u kuće nekih fašista. Noću 12/13. maja 1. i 3. četa 2. bataljona porušile su 500 metara železničke pruge i isekle 250 telegrafsko-telefonskih stubova na pruzi Ruma — Vrdnik između železničke stanice Ruma — Pavlovci.²¹

Trinaestog maja štab brigade je izdao zapovest za napad na neprijateljsko uporište Solnok i za demonstrativni napad na garnizon Putinci. Izradi plana za napad pret-

²¹ Štab 6. vojvodanske brigade, kut. 1245, br. reg. 2—4 u Arhivu VII.

hodile su temeljite pripreme ne samo zbog jačine neprijateljske posade već i zbog potrebe da se kod neprijatelja uspješno razbije iluzija da može odvojiti snage iz garnizona kako bi izveo ofanzivu protiv naših jedinica. Stab brigade je posebno vodio računa o blizini jakih neprijateljskih garnizona (Ruma i Indija) i o komunikativnosti teritorije, pa je ovako formulisao zadatak i cilj napada: da dve čete 2. bataljona 6. brigade i jedna četa 1. sremskog odreda izvrše napad na posadu Solnok (Zarkovac), a demonstrativni napad na selo Putince. U naselju Solnok nalazilo se 50—60 domaćih Nemaca i ustaša razmeštenih po kućama, bez organizovanih i uređenih utvrđenja. Stab 2. bataljona dobio je zadatak da sa dve čete napadne Solnok, dok je četa 1. sremskog odreda trebalo da jednim vodom, ojačanim teškim minobacačem, izvrši demonstrativni napad na selo Putince drumom [Solnok — Putinci. U isto vreme ova četa ima ulogu obezbeđenja napada na Solnok sa tog pravca. 2. vod je postavljen na obezbeđenju od Rume na raskrsnici puta Ruma — Mali Radinci. Diverzantska grupa 6. brigade dobila je zadatak da postavi minsko polje na 50—80 metara ispred pomenute raskrsnice.

Noću između 14/15. maja u 23 časa otpočeo je jednovremeno napad na Solnok i Putince. Znak za početak bio je označen ispaljivanjem mina iz teškog bacača na Putince. Komande četa su naredile energičan juriš na neprijatelja koji je pružao otpor iz kuća i jednog improvizovanog bunkera. Neprijatelj je bio brzo savladan, pa se pristupilo pretresu kuća u koje se neprijatelj povukao. Čitava akcija je trajala od 23 do 24 časa, u kom vremenu je likvidirana neprijateljska posada kolonije Solnok. Gubici neprijatelja bili su 33 mrtva, među kojima je poginula i jedna žena koja je natrčala na puškomitraljez. Među poginulima bilo je i nekoliko poznatih zlikovaca koji su izveli pljačku i teror po sremskim selima. Zaplenjeno je 15 vojničkih i 1 lovačka puška.²²

Pri povratku u Frušku goru bataljon je morao preći prugu Ruma — Vrdnik. Na njoj je neprijatelj pripremio zasedu, koja je iz pokreta uz snažnu mitraljesku i minobacačku vatru bila razbijena.

²² Zbornik, t. 1, knj. 6, str. 196, 197, 199.

Ubrzo je, 16. maja po razbijanju blokade Obedske bare, bataljon 1. sremskog odreda ušao u sastav 6. vojvodanske brigade i postao njen 3. bataljon. Time je ujedno bila završena reorganizacija brigade, ali i jedna akcija protiv neprijatelja koja je imala širi značaj po specifičnostima koje su brigada i odred primenili u načinu vođenja borbe

Minobacačko odeljenje 6. vojvodanske brigade u pokretu ka položaju

pri razbijanju blokade. Specifičnost je u tome što je 3. bataljon, pre nego što je i ušao u sastav brigade, vodio borbu u okruženju sa oko 3.000 neprijateljskih vojnika, dok su ostale jedinice brigade i odreda vršile napade na objekte neprijatelja na širem prostoru i time doprinele uspešnom proboju iz okruženja 3. bataljona.

Napadi na Bosut, vrdnički bunker i jedna uspela zaseda kod Kamenice

Prvi bataljion 6. brigade nalazio se na terenu Bosutskih šuma razmešten u rejonu Lisnika radi širenja slobodne teritorije u jugozapadnom Sremu. Po planu štaba, 1. bataljion 6. brigade, zajedno sa 2. sremskim odredom, trebalo je da likvidira neprijateljsko uporište u selu Bosutu u čijem se širem rejonu, radi osiguranja pozadine i veza 13. SS divizije sa železničkom komunikacijom Beograd — Zagreb, nalazila jedna četa (30 domobrana držalo je Vrtić, jedan njen deo bio je u Bosutu po kućama pored pumpe, a ostatak na ušću reke Bosut u Savu).

Bataljion 6. brigade dobio je zadatak da jednom četom, ojačanom teškim mitraljezom i teškim minobacačem, napadne neprijateljsku posadu u Bosutu. 2. četa je ostavljena u selu Grku (Višnjicevu) kao prihvatnica 2. sremskom odredu u slučaju da njegove snage budu prisiljene na povlačenje i prebacivanje preko Bosuta. Treća četa brigade upućena je na obezbeđenje od Sremske Rače. 2. sremski odred napada ustaško-domobranski logor u šumi Klještevici. Početak napada određen je za 17. maj u 15 časova posle podne.

Neprijatelj je osmotrio podilaženje naših jedinica i pružio žilav otpor. Ni posle nekoliko juriša naših jedinica on nije mogao biti savladan. Vatra teškog mitraljeza i minobacača za razbijanje neprijateljskog utvrđenja nije dobro bila iskorišćena. Kada su primećeni osetni gubici četa, štab 1. bataljiona zajedno sa štabom 2. sremskog odreda doneo je odluku da se odustane od daljeg napada. Prema našim podacima neprijatelj je imao 18 mrtvih i 22 ranjena. Naši gubici bili su 5 mrtvih i 8 ranjenih. U ovoj borbi poginuo je zamenik komandanta 1. bataljiona Stojan Ličina (Zaca), bolničarka Dana i još 3 druga.²³

Posle neuspele akcije na Bosut, štab 1. bataljiona doneo je odluku da noću 29/30. maja napadne neprijateljsku posadu u selu Ilači. Posadu sela su sačinjavali oko 60 milicionera. Po proceni štaba bataljiona računalo se da će neprijatelj brzo kapitulirati. Međutim, posle jednog časa

²³ Zbornik NOR-a, t. 1, knj. 8, dok. 85, str. 205; Arhiv VII kut. 1245, br. reg. 4, dok. 4.

borbe neprijatelj se povukao na železničku stanicu Ilača u sastav straže za obezbeđenje železničke pruge koju su sačinjavali gestapovci. U ovoj borbi prema našim podacima neprijatelj je pretrpeo gubitke od 20 do 25 mrtvih. Zaplenjeno je 3 vojničke puške, 150 metaka, 2 civilne puške, 1 radio-aparat, 1 pisača mašina, 6 pari odeće, 6 pari cipela i 15 košulja. Pored toga iz radnje jednog ustaše zaplenjeno je 10 pari odela i platno za 12 košulja, 50 kg šećera, 20 kg soli, 1000 cigareta i 3 para konja sa celokupnom zapregom. Naši gubici bili su 1 poginuo i 1 ranjen.²⁴

U isto vreme 2. bataljon dejstvovao je na teritoriji Fruške gore. Njemu je štab brigade dao zadatak da likvidira bunker na železničkoj pruzi Ruma — Vrdnik, jer je činio stalnu prepreku za prelaz naših jedinica iz Fruške gore u jugoistočni Srem.

Napad je izveden noću 28/29. maja pod vrlo teškim uslovima, usled toga što je bunker dominirao okolnim terenom, a posada bunkera imala je dobar pregled i povoljne mogućnosti osmatranja. Već posle nekoliko juriša i osetnih gubitaka štab bataljona je doneo odluku da odustane od daljeg napada. Bataljon je imao 4 ranjena, od kojih i teže i koji je posle izvesnog vremena podlegao ranama. Napad na bunker nije uspeo, ali štab bataljona se sa neuspehom nije pomirio i otpočeo je ispitivanje nekog drugog načina za likvidaciju pomenutog bunkera. Posle dužeg ispitivanja utvrđeno je da neprijatelj po danu znatno oslabi obezbeđenje bunkera. Na osnovu toga štab bataljona donosi odluku da napadne bunker po danu služeći se iznenađenjem i lukavstvom. Za napad je određena jedna četa sa diverzantskom grupom bataljona. Napred je išao jedan stariji čovek sa volovskom zapregom koji je vozio u kolima oko 40 kg eksploziva i 4 diverzanta pokrivena senom. Četa se kretala po vodovima za kolskom zapregom na udaljenosti od oko 100 metara levo i desno od puta kroz kukuruze. Čovek koji je terao volove znao je šta ima u kolima. Kada se približio pruži izvestio je komandira čete da vidi na rampi neprijateljskog vojnika. Komandir čete mu je rekao da mirno kreće napred. Kada je seljak naišao na prugu video je ustašu kako bezbrižno sedi na šinama. Seljak je

²⁴ Arhiv VII, kut. 1245, br. reg. 4—4.

zaustavio kola i upitao ustašu kuda vodi put za Male Radince. Ovaj nije ništa primetio pa je počeo naširoko da objašnjava seljaku pravac puta. U isti mah iz kola su iskočili diverzanti i uhvatili stražara, a zatim su vodovi krenuli na juriš, izleteli na prugu i uhvatili još dva stražara na spavanju u bunkeru. Vodovi su brzo poseli prugu radi obezbeđenja od Vrdnika i Pavlovaca, a diverzantska grupa postavlja eksploziv u dve suprotne strane bunkera. Eksplozija je snažno odjeknula i bunker je potpuno uništen. Zaplenjene su 3 puške, 3 odela i oprema. Posle eksplozije pojurili su u pomoć napadnutim stražarima ustaše iz Pavlovaca. Vod na obezbeđenju od Pavlovaca primio je borbu i razbio ustašku grupu koja je pošla u pomoć. Tako je bataljon izvršio zadatak koji mu je postavio štab brigade.²⁵

Tada je 2. bataljon dobio zadatak da napadne i uništi neprijateljsku patrolu, jačine 20—25 ustaša na železničkoj pruzi Beočin — Kamenica. Štab bataljona je naredio komandiru 1. čete da izvidanjem utvrdi najpovoljnije mesto za zasedu i mogućnosti neopaženog prilaza i posedanja položaja, kao i uslove povlačenja posle izvršene akcije. Pošto je proučio zadatak komandir čete je doneo odluku da zasedu postavi između železničke stanice Beočin i Rakovac. Odredio je mesto svakog automatskog oružja — pravac i sektor dejstva, dao znake za početak vatre, početak juriša i znak za povlačenje u slučaju nailaska jačih neprijateljskih snaga. Određeno je zborna mesto u slučaju probijanja i povlačenja po manjim grupama. Nakon izvesnog vremena, posle posedanja zasede, naišla je neprijateljska patrola sa isturenom trojicom ustaša na odstojanju 50—100 metara, a zatim glavnina od 20 do 22 ustaše. Patrola je otkrivena na udaljenosti 300 do 400 metara. Kad je patrola sasvim ušla u zasedu na znak komandira čete otvorena je vatra. Vođa neprijateljske patrole pokušao je da komanduje i pruži otpor, ali tu komandu niko nije razumeo. Proređena ustaška patrola nije imala snage za dalju borbu, pa se u paničnom bekstvu povukla prema Beočinu. Prema našim podacima neprijatelj je u ovoj akciji pretrpeo gubitke od 11 mrtvih i 6 ranjenih. Zaple-

²⁵ Arhiv VII, Stenografske beleške, kut. 1992, br. reg. 1—74/4.

njeno je 5 pušaka, 3 para fišeklija, 250 metaka za pušku, 2 »hang«-granate, 5 pari cipela, 2 pantalona i 1 bluza. Četa nije imala gubitaka.²⁶

Dve akcije 3. bataljona u donjem delu Srema

Treći bataljon 6. brigade dejstvovao je u donjem delu Srema i nalazio se u rejonu Marića Begovine. Njemu je posle neprijateljske ofanzive u jugoistočnom delu Srema štab 6. brigade dao zadatak da likvidira neprijateljsku posadu u selu Jakovu, koju su sačinjavali domaći Nemci i jedna četa ustaša Paveličeve telesne garde.²⁷ Štab bataljona je doneo odluku da napad izvrši noću 30/31. maja. Istog dana, oko 16 časova, pozvao je u štab komandire četa i saopštio im sledeći zadatak: 1. četa napada ulicom od Surčina sa zadatkom napredovanja u centar sela gde treba da likvidira neprijateljska utvrđenja; 2. četa napada pravcem od sela Boljevci, prodirući u dubinu sela sa zadatkom da u sadejstvu sa prvom četom likvidira neprijateljska utvrđenja. Jedan vod 3. čete dobio je zadatak da drži pod vatrom crkveni toranj na kome se nalazilo jedno neprijateljsko mitraljesko odeljenje. Ostali deo 3. čete postavljen je na obezbeđenju od sela Surčina. U isto vreme taj deo čete služio je i kao rezerva bataljona.

Starešine i borci su znali da će neprijatelj iz bunkera i 25 rovova pružiti žilav otpor. Zato su se još u pripremi akcije javljali dobrovoljci: bombaš Kidža, Baća, Alija i drugi. Oko 22.00 časa bataljon je stigao do ivice sela i odmah otpočeo napad. Bombaši su se privlačili rovovima i bunkerima. Odjeknule su detonacije njihovih bombi, što je u isto vreme bio znak i za početak juriša. Čete su zauzele neke rovove i nastupale prema centru sela. Nastala je dramatična borba. Neprijatelj je snažnom vatrom iz bunkera prikovao naše čete na dostignutim linijama i nije dozvolio dalje napredovanje. Komandant bataljona naređuje da se produži napad jedne desetine koja je izbila u centar sela i zašla iza leđa neprijatelju. Naređeno je mino-

²⁹ Isto.

²⁷ Zbornik t. 1, knj. 8, štab 6. vojvodanske brigade, kut. 1245, br. reg. 4—4, Arhiv VII.

bacačima da ponove seriju udaraca, a bombašima da likvidiraju najjače neprijateljske bunkere. Posle nekoliko snažnih naleta naših boraca neprijatelj je pretrpeo osetne gubitke, ali ne u toj meri da bi se posada mogla likvidirati. Poginulo je nekoliko naših mitraljezaca i bombaša. Streljački stroj je bio znatno oslabljen. Komandant bataljona, ocenivši da bi bataljon pretrpeo i veće gubitke, doneo je odluku da se prekine dalji napad i da se bataljon povuče. Neprijateljsko uporište nije zauzeto. Po obaveštenjima meštana neprijatelj je imao 26 mrtvih i 18 ranjenih. Naši gubici su bili 7 mrtvih i 16 ranjenih. (Jančić Bora Stojan, komandir voda, rodom iz s. Belegiš, Kandić Ilija Kidža, rodom iz s. Vojka; Bojanić Petar Crni, rodom iz s. Surduk; Kovačević Nikola Nogić, komandir čete; Crni iz Begeča i dr.).²⁸

Prvog juna je 2. bataljon 6. brigade postavio zasedu na pruzi Beograd — Zagreb između železničke stanice Sremska Mitrovica — Voganj. Na zasedu je naišla neprijateljska patrola, koja je posle kraće borbe razbijena uz gubitke od 5 mrtvih i 3 ranjena vojnika. Diverzantska grupa je po razbijanju patrola minirala prugu, pa je na minu oko 04.00 časova naišao voz koji je odleteo u vazduh. Rezultati i efekat dejstva mine nisu utvrđeni.²⁹

Posle neuspele akcije u Jakovu 3. bataljon, se odmarao u rejonu sela Ašanja. 2. juna oko podne došao je u štab bataljona odbornik Mesnog odbora iz sela Karlovčića i javio da su u Karlovčić radi pljačke došli gestapovci iz Šimanovaca. Neprijateljsku grupu sačinjavaju oko 60 vojnika. Mesni odbor je uspeo da iznese iz sela sve ranjenike i da posklanja alat iz partizanskih radionica u podzemne baze. Na kraju je odbornik predlagao da bataljon napadne neprijateljske vojnike u Karlovčiću, štab bataljona nije prihvatio predlog odbornika računajući da bi bataljon u selu trpeo nepotrebne gubitke. Umesto tog, štab bataljona donosi odluku da postavi zasedu na Galovačkom kanalu između Karlovčića i Šimanovaca. Poslato je nekoliko drugova sa jednim članom štaba bataljona u selo Ašanju da

²⁸ Zbornik t. 1, knj. 8, str. 232.

²⁹ Arhiv VII, štab 6. vojvodanske brigade, kut. 1245, br. reg.

mobiliše oko 30 zaprežnih kola radi bržeg prebacivanja bataljona do mesta zasede. Bataljon je sa komandantom na čelu odmah krenuo peške u pravcu zasede, a kako su koja kola stizala tako su preuzimala borce i kretala napred. Međutim, neprijatelj je računao sa takvom mogućnošću, pa je, da ne bi bio iznenađen, postavio svoje obezbeđenje na kanalu. Pre nego što je bataljon i stigao do mesta bio je iznenađen neprijateljskom vatrom. Komandant bataljona komandovao je u strelce i iz pokreta izvršio juriš na neprijateljsko obezbeđenje koje je blokirao u kanalu i tako opkoljeno ostavio jednoj četi 1. sremskog odreda da ga drži pod vatrom. Stab bataljona je produžio putem prema Karlovčiću i na pogodnom položaju postavio bataljon, iščekujući povratak neprijateljske glavnine od Karlovčića. Plan komandanta je potpuno uspeo. Nije prošlo pola sata grupa gestapovaca iz Karlovčića pojurila je u pomoć svom napadnutom obezbeđenju na Galovačkom kanalu. Borci bataljona pustili su ih na cev, a zatim iznenadili jednovremenu vatru iz celokupnog naoružanja. Iznenaden vatrom neprijatelj je počeo da beži prema Karlovčiću gonjen borcima bataljona. Došlo je do borbe prsa u prsa. Zaostali neprijateljski vojnici gađali su iza leđa naših boraca. Komandant bataljona uzeo je lično napušten fašistički puškomitraljez i iz stojećeg stava gađao razbijeni neprijateljski streljački stroj. U momentu kada je situacija već bila u našim rukama, jedan od zaostalih gestapovaca iz neposredne blizine, sa oko 20 metara, opalio je metak u pravcu komandanta bataljona i smrtno ga pogodio. Nova akcija je bila dobro planirana i smela, pa je potpuno uspela. Neprijatelj je ometen u svojim namerama da krstari Sremom i pljačka po slobodnoj teritoriji. Pretrpeo je gubitke od 33 mrtva i 3 zarobljena, među kojima je bio i komandant ove grupe ratni zločinac Smit. Pao je veliki plen: 1 teški mitraljez, 2 puškomitraljeza, 3 automata, 15 pušaka, oko 2.000 metaka i dosta druge opreme. Naši gubici: poginuo je komandant 3. bataljona narodni heroj Vlado Obradović Kameni i još 4 druga, dok su 4 bila ranjena. Sve opljačkane stvari oduzete su neprijatelju i vraćene vlasnicima u selo Karlovčić.³⁰

³⁰ Zbornik, t. 1, knj. 8, str. 236 Arhiv VII, kut. 212. br. reg. 12/5.

Bombaški napad na posadu Kuzmina

Stab 6. brigade je ceneći situaciju došao do zaključka da neprijatelj, još od aprila 1944, uporno nastoji da održi liniju Kuzmin — Bosut i ušće reke Bosut u Savu radi održavanja veze istočne Bosne, gde se nalazila 13. SS divizija, sa železničkom komunikacijom Beograd — Zagreb. Posada Kuzmina je u tome, s obzirom na položaj Kuzmina na pruži Beograd — Zagreb, imala posebnu ulogu. Kuzmin je u neku ruku bio kopča sa tom komunikacijom. Njegovu posadu sačinjavalo je 110 gestapovaca, smeštenih u centru sela u školi i po okolnim kućama. Zbog svega toga i neposredne blizine jakih neprijateljskih garnizona u Sremskoj Mitrovici, Sidu i Calmi, iz kojih se mogla očekivati brza pomoć ovoj posadi, štab brigade je naredio štabu 1. bataljona da detaljno prouči situaciju i donese najbolje rešenje o načinu likvidacije pomenute posade.

Stab bataljona je predložio štabu brigade da se formira nekoliko bombaških grupa, koje će se neprimetno privući objektima, likvidirati stražare i ubaciti više bombi u zgrade gde su se nalazili neprijateljski vojnici. Pošto je takav plan bio odobren, noću 1/2. juna otpočeo je napad na posadu bez upotrebe puščane municije. Bombaškim udarima po školi i nekim kućama, gde su bili smešteni gestapovci, bila je kod neprijatelja stvorena strahovita panika. Neki naši borci su to iskoristili i na svoju ruku su počeli upadati u školu u kojoj je neprijatelj bio sasvim ošamućen od zaglušujuće eksplozije i iznenađenja. Bila je potrebna samo još jedna serija bombi i da se posada potpuno uništi. Međutim, zbog upada boraca u zgrade to sada nije bilo moguće učiniti. Tu zbrku je neprijatelj iskoristio da se sredi i pruži snažan otpor. Da ne bi ginuli borci štab bataljona donosi odluku da se napad prekine. Prema izveštaju štaba brigade neprijatelj je u ovoj akciji pretrpeo gubitke od 50 mrtvih i 10 ranjenih. Naši gubici bili su jedan poginuo i 24 ranjena, među kojima komesar bataljona Boško Jovanović Popa, komesar čete Georgije Jovičić Cure i zamjenik komandira čete Natan.³¹

O bombaškoj akciji na Kuzmin pričalo se dugo među borcima i starešinama u brigadi. Pripadnici 2. bataljona

³¹ Arhiv VII, kut. 1245, br. reg. 2/1.

izrazili su želju da se takmiče sa borcima 1. bataljona. Izrađen je plan takmičenja koji je štab brigade odobrio i objavio 16. maja. Plan je sadržao 7 tačaka: koja će jedinica više uništiti i zarobiti neprijateljskih vojnika; obučiti više drugova u rukovanju lakim i teškim naoružanjem; obučiti više bombaša; osposobiti više pripravnika za desetare; uzdići više vojnih i političkih rukovodilaca; razviti kulturno-prosvetni rad; otkloniti nedostatke u marševima, i poboljšati higijenu boraca, itd. Već 1. juna 1. bataljon je stavio do znanja ostalim bataljonima da će činiti najsmelije podvige da bi postao pobednik u takmičenju.

Štab 2. bataljona dobio je zadatak da odredi jednu jedinicu i osposobi je i za najteže zadatke, a pogotovo za iznenađenja neprijatelja. Ovo je bilo nužno zbog pripremane akcije na skladište goriva u Dobočašu kraj Vrdnika, koja je zahtevala temeljite pripreme. U toku priprema uhvaćena je veza sa tri domobrana Slovenca iz sastava straže koja je obezbeđivala cisterne sa gorivom. Od njih su dobijeni podaci da straža broji 13 ljudi, a da obezbeđuje 1,200 000 litara benzina i drugog goriva. Posada je bila raspoređena u tri bunkera, a u svakom od njih, pored automata i pušaka nalazio se i po jedan avionski mitraljez. Pošto je akcija do detalja razrađena štab 2. bataljona je odredio jedan vod 2. čete, ojačan diverzantskom grupom bataljona, za izvršenje ovog zadatka. Noću 5/6. juna, po dogovoru sa rodoljubima koji su bili u vezi sa našom jedinicom, izvršena je akcija bez gubitaka. Razoružana je celokupna straža iz sva tri bunkera. Zarobljeno je 9 neprijateljskih vojnika, a zaplenjeno 3 avionska mitraljeza, 9 pušaka, 1 automat, 1 pištolj, 1 raketni pištolj, 24 bombe, 10 čebadi, 11 fišeklja, 6 opasača, 1 telefon i 10.000 metaka. Za vreme dok je jedinica prikupljala zaplenjeno naoružanje i ostali materijal diverzantska grupa je izvršila sve pripreme za miniranje cisterni. Pošto se vod prikupio i sklonio na bezbedno mesto aktivirane su mine. Uništena je sva količina benzina i motornog ulja. Naše jedinice nisu imale gubitaka. Iste noći, 5/6. juna, jedan vod 1. čete 2. bataljona sa diverzantskim odeljenjem izvršio je napad na železničku prugu Beograd — Zagreb između železničke stanice Voganj — Ruma. Vod je pret-

hodno obezbedio prugu na mestu koje je odabrano za miniranje, a diverzantska grupa je postavila nekoliko mina i otpočela sa rušenjem. Porušeno je 190 metara pruge. Neprijateljski saobraćaj bio je obustavljen nekoliko sati. U ovoj akciji nije došlo do direktnog sukoba sa neprijateljskim patrolama koje su u prvi mah samo pripucavale iz bunkera.³²

Posle bombaške akcije na Kuzmin 1. bataljon boravio je u rejonu Morovića, gde je po običaju isturao obezbeđenja prema neprijateljskim garnizonima. 8. juna obezbeđenje od Sida javilo je da se jedna neprijateljska kolona pešadije i tenkova nepoznate jačine kreće prema Moroviću. Štab bataljona je dao signal za uzbunu i naredio najhitnije posedaње položaja na severnoj ivici sela — prema Sidu. Kada se neprijatelj približio otvorena je snažna vatra iz celokupnog naoružanja, dok su nišandžije protivtenkovskih pušaka preciznom vatrom tukle tenkove. Neprijateljski napad bio je zaustavljen, a njegove jedinice prisiljene da čine više pokušaja kako bi razbile našu odbranu i upale u selo. Međutim, svi njegovi pokušaji bili su odbijeni i naneti mu gubici od 6 mrtvih vojnika i 1 oštećen tenk.

Ocenjujući da su u pitanju jače snage partizana, neprijatelj je 14/15. juna nadletao avijacijom selo Morović, pa je neke delove sela, gde se pretpostavljalo da se nalaze naše jedinice, mitraljirao i bombardovao. Štab bataljona je naredio mitraljescima da otvore vatru na niskoletеći avion. Posle prvih rafala primećeno je da je avion oštećen, a kasnije je utvrđeno da se spustio nedaleko od sela Morovića na Adaševačko polje.³³

U reorganizaciji brigada je naoružana novim modernijim naoružanjem, jedinice su se popunile ljudstvom, komandni kadar je izabran prema specijalnostima stečnim na kursovima ili kroz borbu. Time su stvoreni uslovi za izvršavanje i složenijih zadataka. Međutim, da bi se u tome uspelo, potrebno je bilo pojačati politički rad sa celokupnim sastavom, organizovati jedinstvenu obuku sa novim oružjem i uvežbati sadejstvo jedinica u zajedničkim akcijama. U nemogućnosti da se jedinice prikupe na jedno

³² Zbornik, t. 1. knj. 8, dok. 97, str. 237.

³³ Zbornik, t. 1, knj. 8, dok. 100, str. 224.

mesto, štab brigade je pristupio realizaciji ove zamisli na taj način što je svaka jedinica dobila plan sa razrađenim uputstvom kako da postupi u slučaju kada je odvojena od štaba brigade. Sem toga, u bataljone su upućivani i članovi štaba brigade sa ovlašćenjem štaba brigade u preduzimanju inicijative i donošenju odluka, kao i u preuzimanju odgovornosti za uspeh ili neuspeh jedinice za koju su zaduženi.

Obučavanje ljudstva u savlađivanju nove tehnike izvodilo se po sistemu koji je bio karakterističan za sve naše partizanske jedinice: ko bolje, ko brže, ali i nečega što je bilo originalno samo za 6. brigadu. Obučavalo se rasklapanje i sklapanje oružja vezanih očiju i otklanjanje zastoja i kvara noću na položaju. Za svako novo oružje organizovani su kraći kursevi od nekoliko dana pri štabu brigade. To je bila praksa i ranije, ali ovoga puta uvećala se potreba za raznim specijalnostima kao što su: artiljerci, bacačije, džombulisti, inžinjerci, diverzanti i nišandžije na protivtenkovskim puškama. Koristeći borbeno raspoloženje i entuzijazam boraca i starešina postizani su veliki rezultati. U toku reorganizacije izvršene su znatne kadrovske promene od desetine do štaba brigade. Naredbom broj 1 od 25. maja 1944. i broj 11 od 13. juna 1944. godine postavljeno je 15 bataljonskih rukovodilaca, 49 četnih i jedan intendant bataljona. Istom naredbom razrešeni su dužnosti 2 četna politička rukovodioca i intendant bataljona. Pored ovih, zna se da su izvršena postavljenja u četama vodnih oficira, političkih delegata i desetara. To znači da je bilo nekoliko puta više postavljenja nego što se može videti iz dokumenata.

U toku maja štab brigade dobio je od Glavnog štaba NOV i PO Vojvodine obaveštenje da su savezničke vazduhoplovne snage minirale Dunav. Tim obaveštenjem upozoravaju se svi borci brigade, da kontrolišući obalu Dunava, u slučaju nailaska na minu, odmah izveste pretpostavljenu komandu, jer ih je trebalo uništiti kako neprijatelj ne bi došao do podataka o vrsti mehanizma i snazi dejstva mine. Takođe se zahteva, da obaveštajci utvrde gde se nalaze neprijateljski plovni objekti na kojima se nalaze protivavionska oruđa koja gađaju savezničke avione za vreme bombardovanja Novog Sada ili prilikom njegovog prele-

tanja.³⁴ Izvršavajući te zadatke brigada je, u stvari, sadejstvovala u akcijama savezničkog ratnog vazduhoplovstva.

Uzevši u celini, borbene akcije brigade u maju i početkom juna karakterišu se specifičnostima partizanskog dejstva. Teške borbe 3. bataljona u okruženju (Obedska bara), sa znatno nadmoćnijim neprijateljskim snagama, nametnule su štabu brigade zadatak da posrednim akcijama brigade na neprijateljske posade širom Srema izvrši pritisak na neprijatelja, da prekine napade na 3. bataljon i svoje snage angažovane u ofanzivi povuče u garnizone. Napad bombama u Kuzminu je, takođe, jedna specifična borba za likvidaciju većeg neprijateljskog uporišta.

Uništenjem Smitove grupe, koja je pljačkala u Karloviću, razoružanjem posade skladišta goriva u Vrdniku, razbijanjem napada na Morović i obaranjem neprijateljskog aviona na Adaševačkom polju, pored mnogih drugih akcija, brigada je za dva meseca postigla krupne rezultate i potvrdila visok borbeni moral, dobru organizovanost i sposobnost da se bori u složenim uslovima ravnice.

3. POLITIČKA I KULTURNO-PROSVETNA AKTIVNOST U BRIGADI I SA NARODOM

Osnovni zadatak partijske i skojevske organizacije, partijskih i skojevskih rukovodstava, političkih komesara i pomoćnika političkih komesara bio je da organizuju politički i kulturno-prosvetni rad sa borcima i u narodu.

Politički komesar brigade je obično na osnovu plana i direktiva Pokrajinskog komiteta KPJ za Vojvodinu i političkog komesara Glavnog štaba Vojvodine, a zatim i na osnovu aktuelnih događaja u svetu i u zemlji i problema u brigadi izrađivao konkretne petnaestodnevne planove političkog i kulturno-prosvetnog rada. U pripremi i razradi tog plana političkom komesaru najviše je pomogao pomoćnik političkog komesara brigade, lično i angažovanjem partijske organizacije. Kao materijal za pripremu političkih komesara za političke časove služile su razne brošure, listovi i bilteni koje je izdavao Pokrajinski komitet za Vojvodinu i Glavni štab NOV i PO Vojvodine. Petnaestodnevni pla-

³⁴ Zbornik, t. 1, knj. 8. dok. 87, str. 200.

novi političkog rada najčešće su se dopunjavali novim zadacima uslovljenim prelaskom brigade sa jednog na drugi teren.

Sadržina političkog rada sastojala se u upoznavanju boraca sa ciljevima NOB, sa ulogom KPJ u toj borbi, sa radom masovnih oslobodilačkih organizacija na terenu i sa svim novim i aktuelnim momentima unutrašnje i spolj-nopolitičke situacije. Forme političkog vaspitanja boraca i starešina činile su političke i radne konferencije: vodne, četne, bataljonske i brigadne. Na radnim konferencijama se obično raspravljala konkretna unutrašnja pitanja jedinica. Tako se, na primer, u jednom izveštaju štaba brigade od jula 1944. godine konstatuje za 1. bataljon da je, pored ostalih zadataka, održao i jednu bataljonsku konferenciju sa borcima. Za taj bataljon se u drugom izveštaju navodi da je uz redovnu ideološko-političku i vojno-stručnu nastavu imao i jedan bataljonski zbor, a da izvodi pripreme i za bataljonsku konferenciju; slična je situacija bila i u dnevnim planovima rada i kod 2. i 3. bataljona.³⁵ Na tim i drugim bataljonskim ili četnim radnim ili političkim konferencijama diskutovao je veliki broj boraca i starešina. Političkim konferencijama je obično prethodilo uvodno izlaganje političkog komesara ili komandanta o nekom važnom političkom pitanju. Sa narodom su pojedine jedinice kontaktirale preko zborova i konferencija, putem pojedinih ili grupnih razgovora. Tako se u jednom pismu štaba 6. brigade upućenom štabu 3. bataljona ukazuje na dalje zadatke bataljona u pomoći masovnim oslobodilačkim organizacijama u oslobođenom Jakovu.³⁶

Kulturno-prosvetna delatnost u brigadi sastojala se u aktivnosti na opismenjavanju, pripremanju i izvođenju raznih kulturno-zabavnih programa sa političkom sadržinom, namenjenih borcima i narodu, izvođenih u vidu skečaja-jednočinke, recitacija, horskih i borbenih pesama i raznih borbenih igara. Plan kulturno-prosvetnog rada sadržavao je i razna predavanja iz opšteobrazovnog programa sa temama: NAUKA I ŠUJE VERJE, MARKSIZAM I RELIGIJA, O POSTANKU ŽIVOTA NA ZEMLJI itd. Za preda-

³⁵ Arhiv VII, kut. 1245, br. reg. 5/4, 13/4.

³⁶ Isto, kut. 1245, br. reg. 28/1.

vače odabirani su istaknuti članovi kulturno-prosvetnih odbora po četama i bataljonima, intelektualci i stariji članovi KPJ, koji su mogli na pristupačan i popularan način ove teme objašnjavati borcima. Politički komesari su radi razvijanja kulturno-prosvetnog života stvorili kulturno-prosvetne odbore. Na čelu tih odbora stajali su politički komesari. U četne i bataljonske odbore birani su borci i starešine koji su imali smisla i znanja da organizuju i rukovode pevačkim horovima, diletantskim i recitatorskim grupama; da organizuju sportsku aktivnost ili da istupaju kao predavači iz obrazovnog programa. Kulturno-prosvetni odbori mogli su u svako doba da pripreme program pogodan za vojnike i narod pojedinih mesta gde je brigada boravila. Kroz skečeve jednočinke obično je rasrinkavan neprijatelj i isticani primeri hrabrosti i junaštva naših boraca.

Program kulturno-prosvetnog rada unosio je svežinu u život jedinice. Pesma, igra i zabava nadahnjivala je borce da istraju u naporima svakodnevnog života i borbe.

Aktivnost kulturno-prosvetnih odbora pokazala je vidne rezultate pred 1. maj 1944. U Ilinačkoj šumi, na primer, naložene su logorske vatre i u igri i pesmi dočekan je praznik rada; izdate su zidne novine; održana je priredba na improvizovanoj pozornici. Na mitingu su govorili politički komesar i pomoćnik komesara brigade. Odmah posle priredbe brigada je krenula za Frušku goru, gde se nalazio 2. bataljon. Kulturno-prosvetna aktivnost ovog bataljona bila je još življa i bogatija. U zajednici sa skojevskim organizacijama i njihovim horskim i diletantskim grupama iz sela Divoš, Šuljam, Ležimir, Grgurevci i dr. 1. bataljon je pripremio i izveo priredbe u više sela oko Fruške gore i u Fruškoj gori. Ovakav uspeh postignut je zahvaljujući dobro razrađenom planu, a umnogome i sposobnosti horovođe Svetislava Vrbaškog. 3. bataljon je dočekaio 1. maj u jugoistočnom delu Srema, učestvujući u programu proslave zajedno sa narodom sela Kupinova, Ogara, Obreža, Progara i drugih. Program je bio raznovrstan i podešen za stare i mlade.

Foto-kopija naslovnih strana bataljonskih listova koje su izdavali kulturno-prosvetni odbori u leto 1944. godine

Uspela proslava 1. maja bila je povod da se organizuje i šira proslava omladine i partizana nazvana »ĐURĐEV-DANSKI URANAK«, koju bi pripremio i realizovao 3. bataljon zajedno sa Sreskim komitetom [3KOJ-a Rume i Zemuna. Po sadržini programa i masovnosti pripremana je proslava od šireg političkog i kulturnog značaja za jugoistočni Srem. Međutim, proslava nije održana po planu pošto je već za vreme prikupljanja omladine neprijatelj počeo da izvodi blokadu tog rejona u nameri da spreči proslavu i razbije naše snage. Posle danonoćnih borbi 3. bataljon je uspeo da razbije neprijateljsku blokadu i veći deo nenaoružanog naroda izvuče iz obruča.

Veliki broj boraca i starešina bio je angažovan na pisanju članaka za džepne i zidne novine koje su izdavale čete i bataljoni. Obično su to bili kraći članci u kojima su borci i starešine iznosili utiske iz borbe, iskustva iz života jedinice, šale i slično, a objavljivani u listovima: »Napred«, list 2. bataljona; »Mitraljezac«, list 2. bataljona; »Pobednik«, list 2. bataljona; »U borbu«, list 1. bataljona i mnogim drugim ,³⁷

³⁷ Štampa narodnooslobodilačke borbe u Vojvodini, Građa za bibliografiju, Novi Sad 1962. godine.